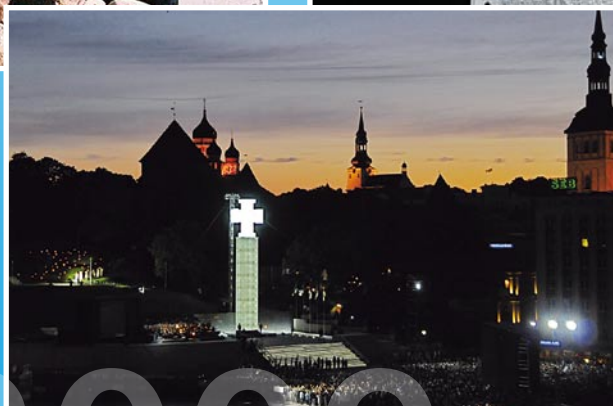

Unustamatuid hetki aastast 2009

22. augustil said mementolased kokku Pilistveres, et tähistada nii igaaastast mälestuspäeva kui Memento loomise XX aastapäeva. Meid oli palju, rääkisime olnust ja tulevast, kuulasime jumalasõna ja isamaalist koorilaulu ning tänasime mitmeid agaraid tegutsejaid.

22. juunil lõi hiilgama kaua oodatud mälestusmärk meie vabaduse eest võidelnule.

Märtsiküüditamise 60. aastapäeval Tallinnas Linda kuju juures ja Okupatsioonide muuseumis

25. märtsi leinapäeval kogunes Linda kuju juurde palju mälestajaid.

Memento esindajana kõneles Tallinna Memento juht Leo Õispuu, sellele järgnes pidulik pargade asetamine Kaitseväge orkestri helide saatel. Esimesena kummardas parga asetades pea Vabariigi President Toomas Hendrik Ilves. Linda kuju lillevaiba ja küünaldega kaetud jalami juurest mindi üheskoos Okupatsioonide muuseumi, kus kõnega esines Vabariigi President, palve pidas Vello Salo ja mälestusi äratas ellu Lagle Parek.

Vabariigi Presidendi kõne märtsiküüditamise 60. aastapäeva mälestusüritusel Okupatsioonide muuseumis 25.03.2009

**Mu daamid ja härrad!
Head sõbrad!**

Nii nagu teistelgi Euroopa rahvastel, tuleb ka Eestil rahvana märkida palju, liiga palju kurbi aastapäevi oma mineviku loost. Täna mälestame ja mäletame Eesti rahva vastu 1949. aasta märtsis toime pandud terrorit ja vägivalda, mil umbkaudu 21 000 meie kaasmaalast kisti oma kodudest ja saadeti Siberisse.

Valdavalt langesid täna 60 aastat tagasi vägivaldse võõrvõimu ohvriks naised, lapsed ja vanainimesed. See ei tähenda, et täiskasvanud meeste vastu suunatud õigusvastane vägivald oleks kuidagi vastuvõetavam. Nagu teame, meestele sai osaks kohati veelgi rängem saatuse.

Paraku pean ma küüditatute koguarvu kohta kasutama sõna “umbkaudu”, sest meil puudub jätkuvalt teadmine kõigi selle inimsusevastase kuriteo ohvrite saatuse kohta. Paljud lapsed ja lapselapsed ei tea siiani, mis siis ikkagi nende vanemate ja vanavanematega täpselt juhtus. Kuhu nad jäid, mida nendega tehti, kus hukkusid, kus on nende viimne puhkepaik.

See küüditamise kuritöö, nagu ka kõik sellele eelnenu ja järgnenu – natside ja punaste vägivald – on jättnud me hinge sügava haava. Mitmed sotsioloogilised uuringud, nii eestlaste kui välismaalaste poolt tehtud, on jõudnud tõdemuseni, et erinevad repressioonid puudutavad vahetult ligi kaht kolmandikku Eesti põliselanikest. Nende pere liikmeid tapeti, küüditati, vangistati ja pagendati. Ebaõiglaselt, suvaliselt ja ülekohtuselt, minnes mööda mis tahes õigusriigile omastest protseduuridest.

Paraku on kunagine ebaseaduslik vägivald tänaseni umbisikuline ja seetõttu kuidagi kaudne. Vaadagem näiteks meie keelekasutust: me räägime sündmustest, kui peaksime rääkima terroriaktidest; me ütleme “pandi toime”, “tapeti” ja “küüditati”, justkui polekski neid terroriakte korda saatnud inimesed, justkui oleks nõukogude monstrum mingi üldine hirmu ja surma külvav udu, mis “leidis aset” või “pandi toime”.

Rõhutades, et kuritööde puhul peame umbisikulise stiihia asemel rääkima inimeste sihilikust tegevusest, pole mu eesmärk süüdlasi kohtupinki tirida. Enamasti on kurjategijad surnud, nagu ka nende ohvrid. Ka kõige noorematest märtsiküüditamise üle elanutest on saa-

mas pensionärid.

Ma toonitan konkreetsete süüdlaste teemat vaid selleks, et küsida: kuidas see oli võimalik? ja kas sellel on mingit pistmist tänapäevaga, mil kuuleme idast, läänest ja meie endigi seast, et miks me oma lähiminevikust nii palju üldse räägime?

Tegelikult küsin ma sama, mida küsiti sakslaste kohta, kes vaatamata oma panusele Euroopa ja maailma kõrgkultuuri suutsid 20. sajandi esimeses pooles ikkagi korda saata kujuteldamatuid metsikusi. Kuidas oli see võimalik? Või teisiti – ja meile lähemalt – kõlaks seesama küsimus umbes selliselt: kuidas läks nii, et ühest ja sealtsamast Eesti perekonnast sirgus nii iseseisvuse taastanud Eesti esimene president kui ka tuntud märtsiküüditaja?

Mu daamid ja härrad.

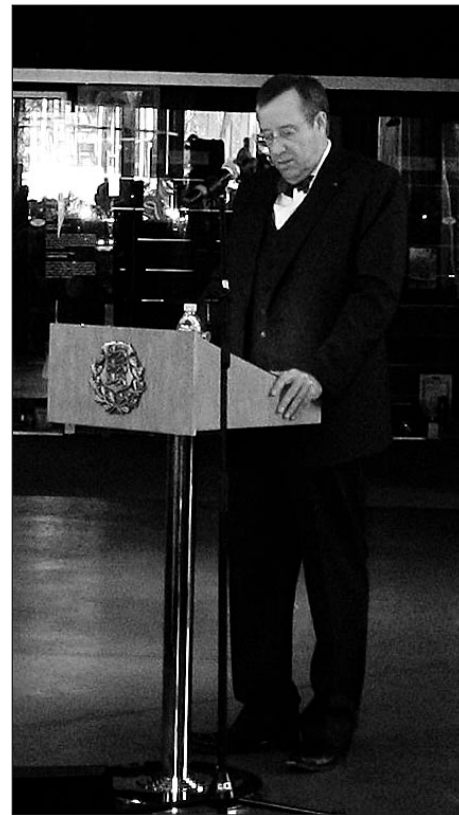
Seniks aga vaadagem tõele näkku: eesti rahvas pole oma tragöödiatest üle saanud. Paljud ei taha mäletada õudusi, mida nendega tehti, nagu selgub Imbi Paju valusast raamatust “Tõrjutud mälestused”. See on nende õigus.

Aga õigus minevikku unustada puudub neil, keda tragöödia vahetult puudutamata jättis. Ja neil, kes täna küüditamist kas eitavad või õigustavad. Samuti neil Eestist väljas, kes kutsuvad meid minevikku unustama. Mina küsin neilt vastu: kes on andnud teile õiguse kirjutada kuriteo ohvrile ette, kuidas oma tragöödiaga toime tulla?

Samas, kui teistel puudub moraalne õigus meie valusat minevikku maha salata, siis meil, eestlastel ja teistel Eesti põliselanikel, lasub kohustus oma tragöödiaga ise toime tulla. Vaid meie endi ees seisab ülesanne oma hingehaavad parandada ja minevikus meie kallal toime pandud ebaõiglusest üle saada.

Tõsi, mõista seda mõttetu ideoloogia nimel korda saadetud ülekohtu ei saa. Täpselt nii, nagu ei mõista ükski pere ega üksikisik, miks just neist sai kuriteo ohver. Aga me peame talletama ja hoidma oma ajaloolist mälu. Kõige lihtsam viis selleks on mälestusi kirja panna ja saata need Eesti Kirjandusmuuseumi. Arvestades küüditatute kõrget iga kutsum nooremaid sugulasi oma vanaemade ja -isadega rääkima, nende juttu salvestama.

Me peame seda tööd tegema. Peame seda tegema, et vältida rahvuslikku mäluauku. Me vajame seda kui tõendusmaterjali nende vastu, kes küüditamist

eitavad või seda naeruvääristavad.

Ja nende vastu, kelle meelest maalivad nood valusad ja tõrjutud mälestused okupatsioonist justkui liiga sünge pildi; kelle meelest heidab see varju nende endi komparteilisele minevikule, tõstab ebameeldivaid küsimusi eetikast või justkui takistab äritegemist meie naaberriigiga.

Me peaksime teada saama iga viimse kui vangistatu ja küüditatu saatuse. Samuti me peaksime ilma viha ja eelarvamusega välja selgitama need, kes kuritegusid toime panid. Ka siis, kui neid pole enam elavate hulgas. Vaid sel juhul jõuame ehk jälile ka sellele, mis ajas inimesi selliseid kuritegusid sooritama.

Sest tegelikult – kõik need, kes eitavad, pisendavad või sulevad silmi ja kõrva selle ees, mis siin toime pandi – ... nad kardavad. Nad kardavad tõtt. Sest siis vajuvad kokku müüdid, siis kaob alus nende eneseõigustuselt. Mõelgem sellele, miks käiakse eestlaste vastu välja süüdistus väidetavast fašismimeelsusest just siis, kui meie räägime küüditamisest?

Nad kardavad tõtt nagu natsid, kes tegelikult teadsid, mida nad tegid, ja üritasid meeletult hävitada tõendeid oma kuritegude kohta. Nad kardavad tõtt nagu holokausti eitajad. Tõde on ohvrite relv. Tõde on meie relv.

(Algus eelmisel leheküljel)

Olgu tõe välja toomine ja selgitamine ohvrite kättemaks kurjategijatele ja meie moraalne garantii tuleviku jaoks.

Meie tulevased põlvkonnad saaksid siis kasvada teadmises, et meie minevik on avatud ja selge, et ükski kuritegu ja kurjategija ei jää õigusriigis välja selgitamata. Selle töö tegemiseks ongi hiljaaegu loodud ka Mälu Instituut.

Ent ajaloofaktide ja nimede väljaselgitamise kõrval aitab meil traumast üle saada ka võimalus oma ohvreid mälestada ja leinata. Meil on vaja represseeritud memoriaali.

Me võlgneme seda kõigile neile, kelle hauakoht on teadmata või kodumaast kaugel. Nemad on meie iseseisvuse taastamise ohvrid.

Me peame seda nüüd ja alati mees pidama. Me saavutasime oma iseseisvuse vere hinnaga ja tee meie iseseisvuse taastamisele oli veelgi suuremate ohvrite hinnaga. Seepärast lasub meil kõigil, kes me naudime täna elu vabas Eestis, kohustus jäädvustada nende mälestus, kes kaotasid oma elu meie vabaduse eest.

Mu daamid ja härrad!

Eesti riik loodi 91 aastat tagasi selleks, et selle maa rahval oleks õigus elada õigusriigis. Õigusriigita pole meil lootustki püsima jääda, sest siis valitseks toores jõud, mis sõltub mitte õiglusest vaid arvukusest. See aga viib paratamatult nondesamide kuritegudeni, mille ohvrid me täna siin ühiselt mälestame ja mille tagajärgi mõtestame.

Ehk peitub just siin üks põhjus, miks

ma riigipea ja kodanikuna alati rõhutan vajadust kõikumatult järgida meie põhi-seadust. Ka juhul, kui see pole populaarne. Ma lihtsalt pean oma kohustuseks kaitsta Eesti seadusi ja õigusriiki populistlikel kaalutlustel üles köetud avaliku raevu eest.

Meie usku õigusriiki ei õõnesta vaid populism ja seaduste väänamine. Samasuguseks ohuks meie vabaduse kaitsevallile on ka meid ümbritsev tigidus ja viha, mida me kohtame avalikes ja anonüümsetes sõnavõttudes ning kommentaarides. Olgem ausad – kohati ei erine tänases Eestis vohava keelepruugi tonaalsus sellest, mida kasutati okupatsiooni kõige süngematel päevadel.

Seda lugedes ja kuulates taban end mõttelt: mis saaks siis, kui see kurjus leiaks võimaluse end tegudes väljendada? Missugune oleks Eesti, kui kõik see agressiivne labasus sõnas kanduks üle tegudesse?

Ärgu saadagu minust taas kord vales-ti aru ning ärgu peetagu mu üleskutset tasakaalukamale käitumisele olematuks katseks vajalikku kriitikat tasalülitada või tsensuuri kehtestada. Pigem mõelgem sellele, et tigiduse üldine levik muudab üksikisiku üha kaitsetumaks. Ja siit edasi võib juba küsida, et kas ja kui kaua saame end rahvana valitseda, kui me üksikisikutena iseenda valitsemisega sageli hakkama ei saa?

Head sõbrad!

Ma olen rääkinud vajadusest hoida elus mälestust neist, kes kannatasid ja hukkusid. Samuti olen veendunud, et meie peamine kaitse jubeduste kordumise vastu on õigusriik. Kuid veelgi enam

vajab Eesti täna teie, kõigi repressiooni-des kannatanute tugevust. Küüditatud on üle elanud asju, mida teised ei suuda aduda. Asju, mida vabas Eestis sündinud ei suuda ettegi kujutada.

Seetõttu kutsun teid appi tooma Eestit tagasi reaalsusesse. Kui ajalehed, telesaated ja poliitikud jooksevad võidu, et kuulutada hukku meie majandusele ja senisele edule, vajame siiski, et asetaksime oma hetkeseisu mingisse mõistlikku konteksti. Jah, ajad on praegu keerulised. Me oleme kõik mures majandust tabanud tagasilöökidest pärast, igapähele on vaja püksirihma koomale tõmmata.

Ent see kogu maailmas valitsev majandusseisak pole maailma lõpp. Meie maal ei käi ringi võõra armee julgeolekusõdurid, me otsustame vabadel valimistel ise oma tuleviku üle. Me oleme tagasi selles Euroopas, millest meid pea 70 aastat tagasi välja kisti.

1949. aasta märtsiküüditamise ohvritena olete just teie osa meie elavast ajaloolisest mälestusest, kes ei luba meil unustada, kus Eesti on olnud, kes ei luba meil unustada tegelikke raskusi. Praeguste keerukustega võrreldes mõõtnatult kohutavamates oludes saite teie oma sitkuse ja elujõu toel hakkama. Teie ränka minevikku saame muu hulgas mäletada ka nii, kui võtame end kokku ja saame meid praegu ümbritsevatest keerukustest ühiselt võitu.

Teie kehastate kõige paremini ja kinnitate meile kõigile seda, milleks ma iseseisvuspäeval Eesti rahvast üles kutsusin: võtta omaks idee, et me saame hakkama.

Ma tänan!

Tartu mementolased kogunesid 14. juuni leinapäeval Rukkilille mälestusmärgi juures.

Foto: Tartu Memento fotokogu

Foto: Ainu Purje

Riiklik leinapäeva mälestustseremoonia 14. juunil Tallinnas Linda kaju juures

Vabariigi Presidendi, Riigikogu esimehe ja peaministri ühisavaldusega esines Riigikogu esimees Ene Ergma. Vaimulikul palvusel teenis Tallinna Jaani koguduse diakon Eve Kruus. Pärast Eesti Memento Liidu esimehe Enn Tarto ja diplomaatilise korpuse vanema, Saksa suursaadiku T.E. hr Julius Bobingeri kõnet asetati monumendi ja lamile riigi, Eesti Kaitseväge ja Kaitseliidu, diplomaatilise korpuse, Tallinna Linnavalitsuse, Eesti Memento Liidu ja Memento Tallinna ühenduse ning kõigi teiste kokkutulnute pärjad ja lilled. Kauni muusikalise elamuse pakkus ETV Lastekoor Lii Leitmaa juhatusel.

Eesti Memento Liidu esimehe Enn Tarto kõne

Lugupeetud Riigikogu esimees proua Ene Ergma, ekstsellentsid, härrad kaitseväelased ja kaitseliitlased, demokraatlik-rahvuslike jõudude esindajad, kommunismiohvrind, kommunismiohvrile sugulased ja sõbrad, austatud leinajad!

Täna möödub 68 aastat 14. juunil 1941. aastal kommunistide poolt läbi viidud suurtüüditamisest Balti riikides. Okupeeritud Eestist küüditati NSV Liitu üle 10 tuhande inimese. Teine suurtüüditamine toimus 25. märtsil 1949. aastal. Siis küüditati Siberisse üle 20 tuhande Eesti elaniku. Need on aegumad genotsiidikuriteod.

14. juunil kui riiklikul ja üldrahvalikul leinapäeval me mälestame ja leiname kõiki kommunismiohvrid – erinevatel aegadel küüditatuid, poliitvange, keda on arvult rohkemgi kui küüditatuid, vabadusvõitlejaid, kes kaitsesid, relv käes, Eestit, metsavendi ja nende abistajaid, õpilasvabadusvõitlejaid, N. Liidu pommirünnakute tagajärjel hukkunuid kas siin Tallinnas, Narvas, Tartus või mujal, Eestist põgenemisel hukkunuid, relvastamata vastupanus hukkunuid – kõiki, kõiki kommunismiohvrid.

Sügav kaastunne kõikidele leinajatele

Eesti Memento Liidu poolt!

Täna Eesti Memento Liidu poolt Vabariigi Presidendi, Riigikogu esimeest ja peaministrit ette loetud ühisavalduse eest!

1939. aastal elas Eestis üks miljon üks-sada kolmkümmend neli tuhat inimest.

Okupatsioonide repressiivpoliitika tulemusel ja selle tõttu, et okupantriik NSV Liit kiskus Eesti Vabariigi kodanikud Teise maailmasõtta, hukkus umbes 180 tuhat inimest, nendest Saksa okupatsiooni repressiivpoliitika tulemusel üle 8 tuhande Eesti Vabariigi kodaniku.

Eesti Vabariigi 1940. aastal okupeeritud ja annekteerinud NSV Liidu võimude poolt vähendatud Eesti territooriumil moodustasid eestlased 1945. aastal 97 %, 1991. aastal aga oli eestlaste osakaal samal pindalal ainult 61%. Elanikkonna etnilise koosseisu muutmine okupeeritud alal on aegumatu genotsiidikuritegu.

Aasta tagasi oli meeleheitlik vaidlus selle üle, kas Euroopa Liidu riikides mõista hukka ainult osa kommunismikuritegusid (st stalinismikuriteod) või kõik kommunismikuriteod. Enamik repressiivsete soovis kõigi kommunismikuritegude hukkamõistu. Pärast pikki vaidlusi võttis Euroopa Par-

lamendi täiskogu 2. aprillil 2009 vastu resolutsiooni "Euroopa südametunnistusest ja totalitarismist", kus kutsutakse üles mälestama totalitaarsete ja autoritaarsete režiimide ohvreid 23. augustil.

Seda resolutsiooni on võimalik tõlgendada nii, et mälestatakse kõiki natsismi- ja kommunismiohvrid.

Okupantide genotsiidipoliitika ei suutnud hävitada Eesti rahvast.

Tänu rahva lakkamatule vastupanule eri aegadel erinevates vormides õnnestus taastada 1991. aasta augustis Eesti Vabariigi iseseisvus õigusliku järjepidevuse alusel.

Praegu on majanduslikult üliirasked ajad. Usume ja loodame, et Eesti suudab ka sellest kriisist välja tulla. Rahva poolt valitud võimumehed ja aktiivsemad kodanikud peavad selleks andma oma panuse. Inimesed ei tohi nälga surra! Lapsed ja õpilased ei tohi kannatada näljahäda käes! Minevik ei tohi korduda!

Demokraatlik lääneorientatsiooniga õigusriik Eesti Vabariik peab jääma püsima!

Veelkord kaastunne kõikidele leinajatele. Jumal aidaku meid!

Leinapäeval Viljandis

Ants Salum

Viljandi Memento Ühenduse esimees

Leinapäevadel on sageli raske leida inimest, kes peaks päevakohase kõne.
14. juunil 2009.a. kuulasid Viljandis osavõtjad kõne asemel kolme luuletust,
mille autoriteks Viljandimaaga seotud inimesed.

Maimu Kuum (1895 – 1942) oli Abjas sündinud kooliõpetaja, kes tuli suvepuhkuse ajaks vanaisa tallu oma kolme lapsega, kust nad Siberisse küüditati. Aasta möödudes kirjutas ta luuletuse, mida lauldi viisil “Ma kuulan, kuidas kohisevad kased”. Maimu Kuum suri 1942. aastal nälga. Noorim tütar meenutas, et ema keetis pere jaoks kaks kartulit päevas, igaühele pool kartulit. Luuletus on jõudnud meieni ühe vanamemme kaudu, kes selle saatis Enno Piirile.

Siberis 14. juunil 1942

*Ju terve aasta sellest mööda läinud,
kui toores võim meid kodust ära tõi.
Me mälestustes koduteedel käinud
ja unelm möödunud aegu silme ette tõi.*

*Me uhked põllud, kenad kasesalud,
ei eestlane neid iial unusta!
Ja aedadesse kasvand eesti talud,
ei vene onnid neid meil asenda!*

*Mu laual Eesti lipp on pooles vardas,
oh, eesti leib, su järel nutan ma!
Kurk kuivab, nutan õnnelalmul händas,
kõik maha jäi – mu kallid kodumaa!*

*Üks aasta kallist kodukohast kaugel,
pikk aasta rasket orjust, nälgimist.
Nii tihti veereb valupisar laugel –
kas tõesti siis ei tule pääsemist?*

*On koduigatsus meid kogu aasta kandnud
ja eesti vaimu elus hoidnud veel
ja lootus kannatustes elujõudu andnud –
me kohtume veel kõik kord koduteel.*

Teise luuletuse on kirjutanud Maie Lond, kes küüditati 1949.a. Ta elab praegu Abjas, kuhu abiellumise teel sattus. Luuletus valmis hiljuti kui mälestus Siberis oleku ajast.

Ema hallis kleidis

*Karmoška saatel tantsisin
ma ema hallis kleidis.
Kleit oli lihtsa lõikega
ja mulle hästi sobis.
Kuukiirtes nii siis maandasin
ma päevamured, tusa...
See oli suur ja lage plats –
ta ümber onnid suikusid
kuupaistel pikas reas
ja magasid nii magusalt...
Ent rahulikus unenäos
märg oli padja nurk.
Kas kaldute nüüd arvama,
et räägin unenäost?
Ma sellel ööl ei näinud und,
see oli tõesti nii.
Ma olin teismeline plika:
karmoška, kleit ja lage plats,
kuukiirtes lumm ja tants....
Pildi mälestuste reast
ma leidsin täna teiste seast.
Me ümber majad magasid,
kuid meil ei olnud und,
meid valas üle täiskuulumm
ja slaavi tants ja trall...
Just meie maja ees.*

Kolmanda luuletuse autor Veronika Ariva on ainult 1949.a. küüditamist näinud ja selle mõju tundnud. Seda huvitavam on tema arusaam okupatsiooniaastail sirgunud põlvkonnast kaasaegsega võrreldes.

Stalini lapsed

*minu kooliaja tüdrukud
polnud 14-aastaselt
preilid nagu nüüdsed*

*ühed pisikesed, teised pikad
nimeks Viivid, Reedad, Malled
lihtsalt plikad
kel patsid olid pikad
ja süütus alles*

*me ei osanud unistada
küünelakist ega stereomakist*

*me kandsime tenniskingi
ja nende sees valgeid sokke
ja ei osanud tahta pähe
värvitriipe ega vahvellokke*

*me kandsime tenniskingi
ja koolipeol sitsikleiti
ja sõja-pärandusena
meie pikkadest patsidest
täisid leiti*

*meie koolisuved
olid ühte nägu:
peedipõld ja heinategu
me saime normipäevi
ja kasinat toidulisa
me olime Stalini lapsed –
ta oli t a p n u d m e i s a d*

Tartu 1941. aasta massimõrva mälestuspäev

8. juulil 2009 koguneti Tartu Pauluse kalmistule, et leinata ning mälestada 8. ja 9. juulil 1941. aastal Tartu vanglakompleksis kommunistide poolt mõrvatud 193 vangi.

Palvuse pidas EELK Tartu Maarja koguduse õpetaja Peeter Paenurm. Päevakohase ettekandega esines Tartu

Memento ja Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Enn Tarto. Sõna võttis ja pärja asetaski Tartu linnaeapa Urmas Kruuse.

Kohalolijad menutasid oma sõnavõttudes õpetaja Aksel Erich Vooremaad, kes samuti mõrvati punaokupantide poolt Tartu vanglas 8. juulil

1941.

EELK Tartu Maarja koguduse Tartu Memento toetusel korraldatud igaaastane leina- ja mälestuspäev möödus igati väärikalt.

Enn Tarto

EML juhatuse esimees

Mis juhtus 1949. aastal Marie Sapasega?

Marie Sapase (1873-1950) nimi on tuntud hariduslõulaste hulgas. Tema asutatud Liplapi põllutöökool oli üks esimesi koole, mis andis naistele aiandus- ja majapidamisoskusi. Seda kooli pidas ta 1910-1926, olles ka lugupeetud naisliikumistegelane. Eesti Entsüklopeedia 2000. a. ilmunud elulugude köites on märgitud, et M.Sapas sai 1950. a. talus metsavendade tabamiseks korraldatud haarangus haavata ja suri Valga vanglas 2. märtsil. M. Sapase vanglatoimikust selguvad aga teised andmed.

Toimik algab järgmise dokumendiga.

Määrus

(Tõkkeabinõu valimise kohta)

19.septembril 1949.a. Pärnu linnas

Mina, ENSV SM Pärnu Linna Osakonna Mõisaküla v/v jaoskonna ülema ajutine asetäitja - miilitse vanem KUUSMAA läbi vaadanud saabuval materjalilid kuritegevuses

Perekonnanimi SAPAS

Ees- ja isanimi Marie Jürri tr.

Sünniaasta 1873.a. 10.XII Sünnikoht Vana-Kariste /praeguses Abja/ vallas Pärnumaal Kariste kn piirkonnas Liplapi talus, ENSV-s. Parteitu, eestlane, NSVL kod., haridus 7 kl., vallaline, ilma kindla töö- ja elukohata, kohtu poolt karistamata.

Leidsin

et kodanik SAPAS, Marie Jürri tr., kui kodanlise E.Vabar.aegne ühiskonnategelane, eraettevõttea pikemat aega aianduskooli pidaja, hiljem talupidaja võõra - palgalise tööjõu abil - kuulus sellisena sundkorras ümberasustamisele ENSV-st NSVL sisemaale, 1949.a. märtsikuu lõpus läbiviidud sundümberasustamisel represseerimisel, millisest tema aga teada saades ajal, kui viibis oma kodust väljas - naabrusest tulles - ja kuuldes, et vastavad ametiisikud on tulnud ka tema elukohta, hakkas end nende eest kõrvale hoidma, varjates end oma seletuse järele 4-5 päeva metsas, kuni ümberasustamise lõpulejõudmisel asus elama oma endisest elukohast 8 klm. eemal asuvasse Kulla alevikku Birgi majja, Abja vallas Pärnumaal, elades säälseni, olles ilma sissekirjutamata ja ei ole tegelenud ühiskondlikult kasuliku tegevusega. Passi tema ei oma, kuna see leituna tema varjamise ajal tema eluk. on vastava korra kohaselt kustutatud /rikutud/ märkusega. Seega toimus kuriteo, mis ettenähtud Kr.K. §§192-a, lg.11 järele.

ja arvesse võttes, et kodanik SAPAS, Marie Jürri tr. võib kõrvale hoiduda vabaduses viibides juurdlustest ja kohtust ja käsitades KrPK §§ 145-158

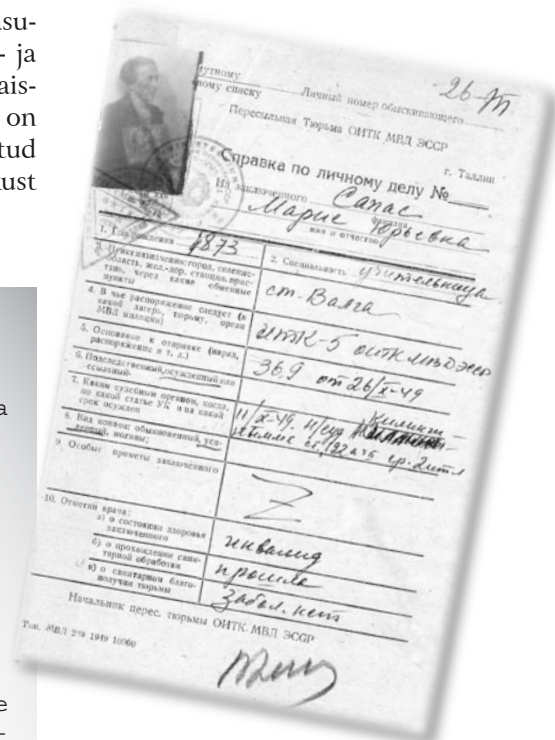
Määrasin:

Tõkkeabinõuks kod. SAPAS, Marie Jürri tr. suhtes valida arreteerimine, millest KrPK §§ 146 kohaselt teadustada süüalusele allkirja vastu.

Ärakiri käesolevast määrusest saata prokurörile.

Urija Kuusmaa

Nõustun: ülem SM Pärnu L. Osak.Krim. Jäl. Jsk. ltn. Kasak

Marie Sapast peeti kinni Pärnu vanglas, kust ta 10. okt. viidi Kilingi-Nõmmele rahvakohtu istungile. Päev hiljem toimunud kohtuistungil mõisteti talle kaks aastat vabadusekaotust ja peale karistuse lõppu väljasaatmine määratud asumiskohta. Karistuse kandmiseks toimetati Marie Sapas tugevdatud/! konvoi saatel 26. okt. Valga vanglasse. 3. jaan. 1950 viidi ta gripidiagnoosiga vangla haiglasse, kus hiljem lisandus kopsupõletik. Marie Sapas suri 20. märtsil 1950 kopsupõletikku ja vanadusnõtrusse. Samal päeval maeti ta vangla kalmistule nimetusse hauda nr. Б 23 (ЕРАФ 12SM, n.1, s.738)

Uued andmed on pärit Riigiarhiivist, vangitoimikute kollektsioonist, mis oli seni korrastamata. Siiski jääb vastuseks küsimus, kust tuli versioon haarangust metsavendadele Liplapil. Toimikus pole sellele mingit viidet.

Liivi Uuet

Riigiarhiivi teatmetalituse juhataja

Poliitvangide ja küüditatute tänavune kokkutulek toimus Rakveres

Iga-aastane Eesti endiste poliitvangide ja küüditatute vabariiklik kokkutulek toimus tänavu 11. juunil Rakvere spordihallis, korraldajateks Lääne-Virumaa Endiste Poliitvangide Ühing ja Memento Rakvere Ühing. Rahvast tuli kokku erakordselt palju. Pärast kokkutuleku avamist ja õnnistamist pidas avakõne Eesti Endiste Poliitvangide Liidu juhatuse esimees Valev Kaska, järgnesid tervitused ning Enn Tarto, Mart Nikluse, Kuno Raude jt. sõnavõttud ning kontsert.

Fotod: Bernhard Nukka

Kuno Raude ettekanne

10. juunil 2003 moodustas Vabariigi Valitsus n.n. represseeritute valitsuskomisjoni, kelle esmaseks ülesandeks oli „OKUPATSIIOONIREŽIIMIDE POOLT REPRESSEERITUD ISIKU SEADUSE” väljatöötamine ja Riigikogule vastuvõtmiseks esitamine. Seadus kehtib alates 01. jaanuarist 2004 ja on teile hästi tuttav. Igal järgneval aastal on seadust veidi täiendatud. Muutmatuks on seejuures jäänud seadusega kehtestatud represseeritute valitsuskomisjoni ja Vabariigi Valitsuse ülesanded.

Valitsuskomisjoni ülesandeks oli ja on „represseeritud isikute õigusliku ja sotsiaalse seisundi analüüs, ettepanekute tegemine asjakohaste õigusaktide ettevalmistamiseks, koostöö korraldamine valitsus- ja kohaliku omavalitsuse asutustega, ühiskondlike organisatsioonide ja mittetulundusühingutega.”

Kõigi loetletud ülesannetega sai komisjon rahuldavalt hakkama vaid aastatel 2003-2005, mil komisjoni juhtis tollane justiitsminister Ken-Marti Vaher. Komisjoni tegevus katkes sisuliselt 13. aprillil 2005, mil justiitsministrina asus tööle Rein Lang. Selle mehe juhtimisel toimus vaid üks komisjoni koosolek. Peale seda läks komisjoni juhtimine üle rahvastikuminister Paul-Eerik Rummo kätte, kelle juhtimisel valitsuskomisjoni tegevus soikus sootuks. Ühtlasi loobus Vabariigi Valitsus seadusest tuleneva Represseeritute Abistamise Fondi loomise ideest riigi osalusega sihtasutusena, andes selleks võimaluse riigieelarvest doteeritavatele represseeritute esindusorganisatsioonidele, kes kavalalt ettesöödetud võimaluse pahaaimamatult vastu võtsid. 5. aprillil 2007 astus ametisse Andrus Ansipi juhitud valitsuse uus koosseis, kus rahvastikuministri koht anti sotsiaaldemokraat Urve Palole, kellest

sai valitsuskomisjoni uus esimees. Tema juhtimisel toimus 19. märtsil 2008 esimene ja teadaolevalt viimane komisjoni koosolek. Muudatusi komisjoni töös ei toonud kaasa 29. mail 2008 nimetatud uus komisjoni koosseis. Minister Palo volitused lõppesid 21. mail 2009. Neli aastat, ma kordan – neli aastat, on meie jaoks tulemusteta tuulde lennanud. Selle aja jooksul on manala teed läinud sajad, kui mitte tuhanded abi ootavad okupatsioonirežiimide ohvrid. Kokkuvõte: Vabariigi Valitsuse 10. juunil 2003 otsus on sisuliselt täitmata, senised valitsuskomisjonijuhid ei ole tunnetanud oma vastutust represseeritute ja vabadusvõitlejate murede lahendamisel ega vääri seega meie toetust eelolevatel valimistel. Täna seisab valitsuskomisjoni eesotsas regionaalminister Siim-Valmar Kiisler, kellel tuleb sisuliselt alustada nullist. Edu talle selleks. Aasta pärast võime teha uusi kokkuvõtteid.

6. juulil 2004 võttis Eesti vabadusvõitlejate XII kokkutulek Tallinnas vastu ka Endiste Poliitvangide Liidu ja Memento Liidu poolt 01. juulil 2004 kooskõlastatud „Pöördumise Riigikogu poole”, milles Riigikogule tehti muu hulgas ettepanek tunnustada seadusandlikul teel 1944. aasta Eesti kaitselahingud võitluseks Eesti riikliku iseseisvuse ja eesti demokraatia taastamise eest. Tehti ettepanek kehtestada seadusega (ka postuumselt) Eesti vabadusvõitleja staatus 1941. aasta suvesõjast, metsavendlustest, 1944. aasta Eesti kaitselahingust ning sõjajärgsest vastupanust osavõtnuile, tunnustades sellega nende inimeste ustavust oma riigile läbi aegade. Need ettepanekud on jäänud võimu juures seisvate erakondade tähelepanuta tänase päevani.

8. juulil 2006 Võrus toimunud Eesti vabadusvõitlejate XIV kokkutulek nõudis

Riigikogus ja Vabariigi Valitsuses esindatud erakondadelt „Eesti riigi ja rahva väärkust solvava tegevuse resolutsset lõpetamist Eestis Eestile vaenulike jõudude poolt” ja 06.07.2004.a. esitatud ettepanekute kiiret menetlemist Riigikogus. Ka need ettepanekud on jäänud tähelepanuta.

26. augustil 2008. a. Valgas toimunud ajaloopäevast osavõtnud tegid peaministri ja Vabariigi Valitsuse teistele liikmetele ettepaneku viia Eesti Vabariigi 95. aastapäevaks väärrika lõpuni Eesti kaitselahingutele pühendatud memoriaali rajamine Sinimägedes, tehti ettepanekud memoriaali loomiseks hukatud ja hukkunud Eesti ohvitseridele ning Venemaal hukkunud või seal hukatud Eesti sõdurite ja Venemaale küüditatud ning seal hukkunud eestlaste matmisukohtade tähistamiseks. Need ettepanekud on realiseerimata.

Järeldus saab olla üks: aastatel 2005-2009 valitsuskoalitsiooni kuulunud erakondasid huvitavad represseeritud ja vabadusvõitlejad

vaid valijatena, ei enam. Mis saab edasi? Küll tahaks öelda, et peame aktiveerima võitlust oma huvide realiseerimise eest, millele kahjuks seavad kindlad piirid represseeritute ja vabadusvõitlejate vanus ning represseeritute esindusorganisatsioonide tegevuse killustatus. Eakatele inimestele peaksid appi tulema haritud ja läbilöögivõimelised represseeritute järeltulijad, vabadusvõitlejate mõttekaaslasted, keda oma tänaste toimetamiste juures aga sageli ei soovita näha.

Austatud kokkutulekust osavõtjad! Käesoleva aasta aprillis võttis Euroopa Parlamendi täiskogu vastu resolutsiooni Euroopa südametunnistuse ja totalitarismi kohta, milles rõhutatakse, kuivõrd oluline on nende inimeste igakülgne aitamine ja meelepidamine „kes astusid aktiivselt vastu totalitaarsele võimule ja kes peakisid totalitaarse ajastu kangelastena leidma koha eurooplaste teadvuses oma pühendumuse, au ja vaprust ning ideaalidele ustavaks jäämise tõttu“. Euroopa rahvaste esindajad Euroopa Parlamendis on suure hiline misega mõistnud, kui tähtis on hoida elus mineviku mälestust. Tuginedes nimetatud dokumendile ning väljendades rahulolematust võimu teostavate erakondade tegevusetusega Eesti represseeritute huvide kaitsel,

Eesti endiste poliitvangide ja küüditatute vabariiklikust kokkutulekust osavõtjad:

avaldavad austust ja lugupidamist kõikidele Eesti kaitselahingutes ning totalitaarsete režiimide hirmuvalitsuste vastu võidelnutele Eestis.

teevad kõikidele represseeritute

esindusorganisatsioonide juhatustele ja nende organisatsioonide liikmetele järgmised ettepanekud:

* mitte toetada eelolevatel kohalike omavalitsuste- ja Riigikogu valimistel usalduse kaotanud endisi valitsuskomisjoni esimehi;

* mitte toetada eelolevatel kohalike omavalitsuste ja Riigikogu valimistel neid valitsuskomisioonidesse kuulunud ja kuuluvaid Riigikogu liikmeid, kes on jätnud Eesti vabadusvõitlejate XII kokkutuleku ettepanekud lahendamata;

* koostöös represseeritute valitsuskomisjoniga ja Vabariigi Valitsusega valmistada ette ja esitada Euroopa Kohtule hagi nõukogude massirepressioonide tulemusena Eesti represseeritutele tekitatud kahjude eest kompensatsiooni sissenõudmiseks Vene Föderatsioonilt.

teevad Riigikogule järgmised ettepanekud:

* muuta „Okupatsioonirežiimide poolt õigusvastasel represseeritud isiku seadust“ Eesti Memento Liidu poolt 17. märtsil 2009 represseeritute valitsuskomisjoni esimehele esitatud ettepanekutele vastavalt;

* eraldada riigieelarvest represseeritute esindusorganisatsioonidele ettenähtavad rahalised vahendid vahetult represseeritute esindusorganisatsioonidele;

* kehtestada seadusega (ka postuum-selt) Eesti vabadusvõitleja statuut 1941. aasta suvesõjast, metsavendlusest, 1944. aasta Eesti kaitselahinguist ning sõjajärgsest vastupanust osavõtnuile.

teevad Vabariigi Valitsusele järgmised ettepanekud:

* osutada represseeritute esindusorganisatsioonidele abi hagi esitamiseks Euroopa Kohtule;

* algatada läbirääkimised Vene Föderatsiooni Valitsusega Venemaal ja mujal endise NSVL territooriumil hukkunud või seal hukatud Eesti sõdurite ja Venemaal kütitudatud ning seal hukunud eestlaste matmisukohtade tähistamiseks;

* viia Eesti kaitselahingutele pühendatud memoriaali rajamine Sinimägedes väärika lõpuni Eesti Vabariigi 95. aastapäevaks;

* algatada ja koostöös kohalike omavalitsustega korraldada 1941. ja 1949. aasta massikütitudamise ajal kütitudatavate koondamiskohtadeks olnud objektide (vallamajad, raudteejaamad, sadamad jne.) tähistamine kõikjal Eestis;

* korraldada represseeritute valitsuskomisjoni töö sellisel, et oleks tagatud represseeritute ja nendega võrdsustatud isikute õigusliku ning sotsiaalse seisundi tõsiselt võetav analüüs, komisjoni töö efektiivsus represseeritute huvide kaitsel.

paluvad kokkutuleku korraldajatel esitada vastuvõetud ettepanekud kõikidele Eesti represseeritute esindusorganisatsioonide juhatustele, Vabariigi Valitsusele, Riigikogu fraktsioonidele, Riigikogu juhatusele ja Eesti saadikute kaudu informatsiooniks Euroopa Parlamendi fraktsioonidele.

Armsad saatusekaaslasted! Meie huvi-de eest peame seisma meie ise. Selleks, et meie ettepanekud jõuaksid vajalike lahendusteni, on meil endil vaja teha järjepidevat ja rasket tööd. Tervist ja jõudu selleks meile kõigile.

Enn Tarto sõnavõtt (veidi lühendatult)

„Austatud kokkutulekust osavõtjad, lugupeetud daamid ja härrad!

Meile heidetakse mõnikord ette, et meenutame ikka 90 või 60 aastat vanu laule. Just kuulsin Tartus ühe vanahärra kaasagset laulu. Mõned read jäid juba esimesest kuulmisest meelde.

„Hermann istub siin ja Hermann astub seal, Hermann hüppab nii ja Hermann kargab naa, Hermann istub Hermannil kukil ja ajab Hermannit taga“

On ilmne, et laulu kirjutama tõukas Eestis toimunud ime – Herman Simm mõisteti riigireetmises süüdi.

Oleme ju korduvalt tõdenud, et idanaabri huvides tegutsenud inimesi üldiselt ei võeta isegi üheks ööpäevaks vahi alla. Lõplikult süüdi oli enne Hermann Simmi mõistetud ainult kolm inimest.

Kui olin 1944. aastal veel viieaastane poisike, siis õpetati mulle, et inimese pih-ta ei tohi ka puust püssist sihtida. Võib juhtuda ime – kord aastast võib ka luuavarrest pauk tulla! Ja veel võib juhtuda ime, et kord kümne aasta jooksul suur hall hunt häbi pärast punastab, et ta vonakase maha murdis, kuigi tal oli köht täis.

Kuidas siis ikka see ime juhtus, et Hermann Simm küllaltki kiiresti riigireetmises süüdi mõisteti? Minu isikliku arvamuse kohaselt on tegemist NATO survega.

Enne mind rääkis Lätist härra Bruno Javoiš. Ta unustas aga ära kahetsusväärse loo, millega meie lõunanaabri võimuesindajad said hakkama 16. märtsil 2009. aastal. Nimelt ei lastud paljusid Eesti vastupanuliikujaid Lätti. Ja mis veel solvavam – nad olevat olnud Eestis tegutsevate NAŠI aktivistidega ühes nimekirjas.

Aprillirahutused Eestis 2007. aastal ning sündmused Gruusias 2008. aastal avasid paljudele lihtsameelsetele silmad. Olen mures, kui palju on Eestis jätkuvalt rumalaid uskujaid, kes usuvad Venemaal kasuliku demagoogiat, justkui oleks okupatsiooniaastatel oma vabast tahtest Eesti eest välja astunud „äärmuslased“. „Äärmuslased“ olevat alati ohtlikud, ka tänapäeval. Varem sõimati meid marginaalideks, tobukesteks. Nüüd oleme lausa ohtlikud kurjategijad.

Vene propagandale on kasulik näidata, et kõik Eesti vastupanuliikumises osalejad on olnud natsid. Pärast II maailmasõda

võitlustulle asunud vabadusvõitlejad ei ole võidelnud „võõras mundris“. Neid kas polnud veel sündinud või nad olid lapsed II maailmasõja ajal.

23. augustil 1979. aastal avalikustatud 45 Eesti, Läti ja Leedu kodaniku märgukirjas mõistetakse hukka 23. augustil 1939. a Moskvast sõlmitud Stalin-Hitleri pakt ning selle lisaprotokollid ja nõutakse Eesti, Läti ja Leedu iseseisvuse taastamist.

Külma sõja aegsed Eesti vastupanuliikujad tegutsesid koos lätlastega, leedulastega, venelastega, ukrainlastega, juutidega, grusiinlastega, armeenlastega ja teistega. Eesti-vaenulikul propagandal on raske selliseid natsideks tembeldada. Meie tegevust toetasid Lääneriigid, kes *de jure* jätkuvalt tunnustasid Eesti, Läti ja Leedu iseseisvust. Meie tegevust toetati nii poliitiliselt kui raadiosaadete kaudu.

Kui natsideks tembeldamine muutus tülikaks, siis hakati Külma sõja veterane tembeldama „äärmuslasteks“. Kellele see laim on kasulik? Eelkõige Venemaal.

Inimesed, olge valvsad! Lõpetage okupatsioonigaegsete vastupanuliikujate lahmiv mõnitamine!

Rahvuslike huvide kaitse peab jätkuma

Urmas Reinsalu

Riigikogu sotsiaalkomisjoni esimees

Memento rahva seas on põhjustanud õigustatud meelepaha nn. Pronksioõ kohtuasi, kus kohtust vabade meestena välja jalutanud tegelased esitasid Eesti riigi vastu suisa rahalise nõude aluseta kinnipidamise eest. Kas meie õigusriik suudab ära hoida tulevikus aset leidvaid rünnakuid riigi vastu ning nende toimepanijaid karistada? Selleks otstarbeks töötasime koos Ken-Marti Vaheriga välja riigivastaste kuritegude seaduse, mille Vabariigi President lõpuks ka välja kuulutas. See seadus näeb ette rangemad karistused riigivastaste kuritegude toimepanijatele ning rea uusi tegevusi, mille eest kohaldatakse kriminaalvastustust. Nii kuulub esmakordselt meie karistusseaduses vastutuse alla ka riigivastases vandenõus osalemine ning Eesti okupeerimisele kaasaaitamine.

Teine tõsine teema on represseeritute kaitse. On heameel tõdeda, et represseeritute aastatoetus on säilinud kärbeteta. Järgmise aasta eelarve sisaldab toetust ka represseeritute organisatsioonidele. Hooldusravi valdkonnas peame tõsiselt ette võtma vajaliku ülesandena represseeritute ja vabadusvõitlejate hooldekodu rajamise ettevalmistamise selleks, et majanduskriisi leevenedes saab asuda reaalsele tegevusele. Suvisel Rakvere kokkutulekul vastuvõetud pöördumine oli asjakohane ja realistlik ülesanne meie riigivõimu asutustele. Ühe esmase asjana peame klaarima seaduses kummalise olukorra, kus võõrvõimu vastu võidelnud, kuid tavalise kriminaalparagrahviga karistatud, justkui polekski võimalik rehabiliteerida Riigikohtu poolt. Loodan, et uue represseeritute asjade eest vastutava ministri Siim-Valmar Kiisleri juhtimisel saab ka represseeritute asjade valitsuskomisjon uue hoo. Tuletan ise meelde vana Memento ideed ülemaalse kommunismiohvrite mälestusmärgi rajamise kohta. Me teeme selle asja ühiselt ära!

Kutsun üles kõiki Memento inimesi teada andma oma ettepanekutest mälestuste jäädvustamisel ning võõrvõimu ohvrite olukorra kergendamisel. Just seda peavadki meie valitsusasutused eesotsas valitsuskomisjoniga tegema. Saabuv talv toob meile kõigile ka suuremad kommunaalkulude arved. On viimane aeg panna päitsed pähe erinevatele monopolsetele ettevõtetele, milles hinnad pidevalt kerkivad. Sel otstarbel esitasimegi Riigikogu menetlusse monopolide ohjeldamise seaduse. Ka see seadus on Eesti rahva toimetuleku, järelikult meie rahvuslikes huvides. Majanduskriis ei tohi peatada meie ühist rahvuslikku tööd. Riigikogu ülesanne on kaitsta raskustes olijaid ja ulatada abikäsi. See on põhjus, miks sotsiaalkulude eelarve järgmisel aastal ei kahane. Erilist kaitset vajavad need lastega pered, kus mõlemad vanemad on kaotanud töö. Just lastekaitse teema võtamegi Riigikogus lähiajal riiklikult tähtsa küsimusena arutuse alla. Nõnda peab rahvas kriisi ajal vastu – üksteist toetades, väärikalt ja mineviku ohvreid mäletades.

Kui palju meid on?

Statistilised andmed represseeritu tunnistust omavate inimeste kohta maakondade, valdade ja linnade lõikes seisuga 18.03.2009

Harjumaal: Aegviidu 7; Anija 46; Harku 69; Jõelähtme 40; Keila 29; Keila linn 98; Kernu 14; Kiili 31; Kose 41; Kuusalu 53; Kõue 11; Loksa linn 18; Maardu linn 47; Nissi 20; Padise 6; Paldiski 8; Raasiku 55; Rae 67; Saku 101; Saue 67; Saue linn 60; Tallinn 2697; Vasalemma 13; Viimsi 107; kokku 3705 inimest.

Hiiumaal: Emmaste 11; Kõrgessaare 12; Käina 16; Kärkla linn 44; Pühalepa 5; kokku 88 inimest.

Ida-Virumaal: Alajõe 1; Aseri 17; Avinurme 21; Iisaku 27; Illuka 5; Jõhvi 113; Kiviõli linn 49; Kohtla 16; Kohtla-Järve linn 126; Kohtla-Nõmme 12; Lohusuu 14; Lügane 24; Maidla 25; Mäetaguse 9; Narva linn 88; Narva-Jõesuu 3; Püssi linn 16; Sillamäe linn 15; Sonda 15; Toila 37; Tudulinna 13; Vaivara 4; kokku 650 inimest.

Jõgevamaal: Jõgeva 67; Jõgeva linn 93; Kasepää 24; Mustvee 23; Pajusi 21; Pala 23; Palamuse 29; Puurmani 33; Põltsamaa 54; Põltsamaa linn 81; Saare 32; Täbivere 27; Torma 38; kokku 545 inimest.

Järvamaal: Albu 13; Ambla 28; Imavere 11; Järva-Jaani 18; Kareda 9; Koeru 25; Koigi 18; Paide 28; Paide linn 108; Roosna-Alliku 13; Türi 215; Väätsa 10; kokku 496 inimest.

Läänemaal: Haapsalu 121; Hanila 17; Kullamaa 10; Lihula 34; Martna 10; Noarootsi 10; Nõva 5; Oru 6; Ridala 37; Risti 15; Taebla 33; Vormsi 1; kokku 299 inimest.

Lääne-Virumaal: Haljala 31; Kadrina 40; Kunda linn 25; Laekvere 14; Rakke 29; Rakvere 27; Rakvere linn 193; Rägavere 7; Sõmeru 4; Tamsalu 47; Tapa vald 74; Vihula 37; Vinni 74; Viru-Nigula 10; Väike-Maarja 51; kokku 704 inimest.

Põlvamaal: Ahja 8; Kanepi 37; Kõlleste 13; Laheda 3; Mikitamäe 8; Mooste 8; Orava 6; Põlva 48; Põlva linn 67; Rāpina 80; Valgjärve 13; Vastse-Kuuste 8; Veriora 23; Värskä 14; kokku 336 inimest.

Pärnumaal: Are 12; Audru 98; Halinga 50; Häädemeeste 37; Kaisma 7; Kihnu 1; Kilingi-Nõmme linn 1; Koonga 15; Lavassaa-re 13; Paikuse 39; Pärnu linn 775; Saarde 118; Sauga 59; Sindi 61; Surju 15; Tahkuranna 27; Tootsi 29; Tori 39; Tõstamaa 22; Varbla 15; Vändra 30; Vändra (alevi)vald 40; kokku 1503 inimest.

Raplamaal: Juuru 13; Järvakandi 39; Kaiu 10; Kehtna 68; Kohila 78; Kāru 18; Märjamaa 99; Raikküla 17; Rapla 119; Vigala 23; kokku 484 inimest.

Saaremaal: Kaarma 52; Kihelkonna 12; Kuressaare linn 303; Kärkla 19; Laimjala 8; Leisi 31; Lümända 9; Muhu 25; Mustjala 8; Orissaare 31; Pihtla 23; Põide 10; Salme 39; Torgu 42; Valjala 26; kokku 638 inimest.

Tartumaal: Alatskivi 17; Elva 106; Haaslava 7; Kallaste linn 9; Kambja 27; Konguta 14; Laeva 2; Luunja 23; Meeksi 3; Mäksa 24; Nõo 57; Peipsiääre 15; Puhja 31; Rannu 27; Rõngu 37; Tartu 62; Tartu linn 1020; Tähtvere 36; Vara 21; Võnnu 9; Ülenurme 41; kokku 1588 inimest.

Valgamaal: Helme 23; Hummuli 7; Karula 18; Otepää 46; Palu-pera 13; Puka 24; Põdrala 19; Sangaste 24; Taheva 23; Tõlliste 30; Tõrva 36; Valga 170; Öru 9; kokku 442 inimest.

Viljandimaal: Abja 49; Halliste 28; Karksi 79; Kolga-Jaani 28; Kõo 20; Kõpu 10; Mõisaküla linn 31; Paistu 19; Pärsti 66; Saarepeedi 22; Suure-Jaani 115; Tarvaste 53; Viiratsi 61; Viljandi linn 339; Võhma 39; kokku 959 inimest.

Võrumaal: Antsla 46; Haanja 12; Lasva 17; Meremäe 15; Misso 9; Mõniste 22; Rõuge 33; Sõmerpalu 19; Urvaste 10; Varstu 15; Vastseliina 17; Võru 56; Võru linn 210; kokku 481 inimest.

Kõik kokku 12918 inimest. Kuid küllap on neidki – näiteks 1950-ndail Siberis sündinuid –, kes pole end veel arvele võtnud.

XX aastat Alutaguse "Mementot" ja X aastat "Mälestustelehte"

Uno Säästla

Alutaguse "Memento" esimees

1988. aastal hoogustunud muinsuskaitseliikumine, mis oli võtnud selgelt poliitilise liikumise värvingu ning millele nõukavõim polnud seni talle omase jõhkruksuga kallale läinud, andis lootust, et peatselt võib avalikult rääkida ka senini võimude poolt karistatavast teemast - kommunistliku režiimi repressioonidest eesti rahva kallal. Nii ka läks!

1989.a. algul sain suunise ühekandimehelt, ametivennalt ja mõneti sarnase saatusega Elmar Joosepilt Tallinnast asuda tegema ettevalmistusi nõukogude võimu poolt repressseeritud koon-dava ühenduse loomiseks kohapeal, s.o. K-Järve linnas ja tollases K-Järve rajoonis. Rahvastiku koosseisu arvestades soovitati tingimata kaasata siinseid venelastest kommunismiohvreid.

Võtsin Elmar Joosepilt saadud soovitud teadmiseks ja asusin tegema ettevalmistusi. Tollase K-Järve linna- ja rajoonivõimude algatustoetusele oli mõttetu loota, seepärast hakkasin sõitma ringi rajooni keskustes (nagu Illuka, Iisaku, Tudulinna, Avinurme, Toila jt) kus teadsin või soovitati inimesi, kes võiksid organisatsiooni loomisel kaasa lüüa.

Nende sõitude tulemusena kogunes 16. märtsil 1989 Iisaku Koduloomuuseumi repressseeritud organisatsiooni algatusgrupp koosseisus: Leili Kallavus Avinurmest, Daniel Vardja ja Juta Rääsk Iisakust, Mari Kukke ja Mango Maasik Tudulinna, Ivar Raudsepp Jõhvis, Rene Puss K-Järvelt ja Uno Säästla Püssist.

Üksmeelselt kinnitati sellise ühenduse loomise vajadust. Samas esitas allakirjutanu küsimuse: "Kas julgeme sellise (nõukogudevaenuliku!) ühenduse loomisega alustada?" Ka sellele kõlas "Jah!" Julgust andis teadmine, et sellised ühendused või algatusgrupid olid juba loodud Pärnus, Raplas, Põlvas, Võrus ja Rakveres. Lühidalt visandati ka tulevase ühenduse põhikiri, kus põhipunktideks repressseeritud koondamine ühistegevuseks repressseeritud mälestuste jäädvustamiseks, hukkunute nimekirjade koostamiseks ja nõukogude võimu kuritegude ula-

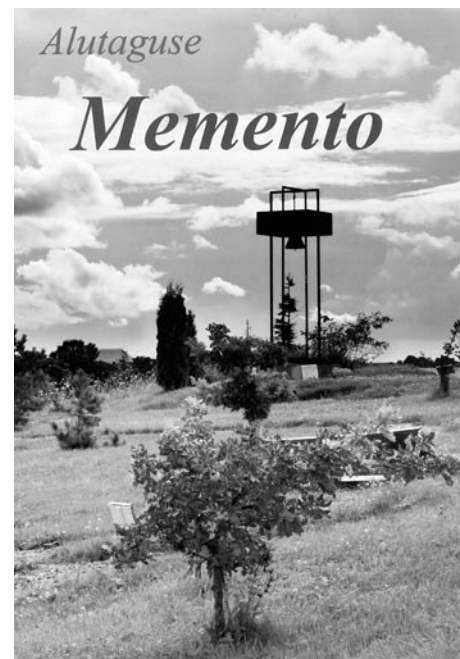
tuse määramiseks Eesti kirdeosas. Selleks ajaks, kui kogunes K-Järve algatusgrupp, oli Tallinnas juba paika pandud mõte üle-Eestilise repressseeritud organisatsiooni loomiseks, mis pidi toimuma Linnahallis 25. märtsil 1989, s.o. märtsiküüditamise 40. aastapäeval, ning mis ka toimus.

Paralleelselt Iisakus kogunenud algatusgrupiga tegutsesid Jõhvis samal eesmärgil Avo Kiir ja Priidu Priks, kelle eestvedamisel kogunesid 20. aprillil 1989 K-Järve kultuurimajja 107 repressseeritud ning moodustati kohalik "Memento" ühendus ja valiti 19-liikmeline volikogu. Tegemist oli kohaliku "Memento" sisulise sünniga, mille 20. aastapäeva tänavu tähistasime. Kahjuks osutus tollal valitud volikogu juhuslike inimeste koguks, kes ei pidanud vajalikuks jätkata edasist tööd "Mementos", seetõttu jäi volikogu töövoimetuks, kuna ei kogunenud kordagi mitmele katsele vaatamata otsustusvõimelisena.

Eelnimetatud viga parandati "Memento" liikmeteks astuda soovinute koosolekul 17.02.1990 Jõhvis, tollases rajooni kultuurimajas (tänapäeval Kohtumajas), kus ka kinnitati ametlik nimetus Alutaguse "Memento", valiti uus volikogu ja võeti vastu põhikiri. Eelõeldu alusel tuleb 17. veebruari 1990 lugeda Alutaguse "Memento" alguseks. Tollasele koosolekule kogunenud 31 inimesest osalevad tänini "Memento" töös 9 alustajaliiget.

Koosolek valis volikogu (mis oli ka juhatuse ülesannetes) koosseisus: Jüri Kuusik, Anne Nurgamaa, Veera Pätko, Ivar Raudsepp, Erich Rooger, Uno Säästla (esimees) ja Kalev Toomsalu. Äsja vastuvõetud põhikirjast tulenevalt koostati samas taotlus tollasele (juba eksisteerinud!) Ida-Virumaa maavalitsusele püstitada mälestusmärk Ida-Virumaalt pärit kommunismiohvritele.

Taotlus võeti vastu maavanem Ain Kivioru poolt ning maakonna abimaavanema Rein Aidma eestvedamisel kutsuti kokku maakonna ametnikest ja kultuuritöötajast (kuhu sattus ka allakirjutanu) 8-liikmeline algatustoimkond, kes Alutaguse "Memento" poolt taotletud tehismälestusmärgi asemel otsustas rajada Leinapargi, mille asu-

paigaks valiti välja Purtse hiimägi. Sinna istutati Alutaguse "Memento" poolt 14.06.1991 esimene, nn. nurgatamm.

Ida-Viru maakonnavalitsuse initsiatiivil, mida toetas ka tollane Ülemnõukogu esimees Arnold Rüütel, töid kõikide maakondade esindajad 1992.a. mais Leinaparki oma mälestustammed kommunistide ohvritele, samas tutvustas maastikuarhitekt Valve Pormeister kokkutulnuile tulevase Leinapargi eskiisprojekti. Tegu oli hiidpargi projektiga, sest see pidi haarama kogu Purtse hiimäe Purtse kindluselamust kuni Soome laheni (ca 80 ha). Õnneks jäi see hiigelprojekt alustamata!

Peatselt hakkas maakondlik huvi Leinapargi rajamise vastu vähenema ning tegi läbi lausa kukkumise pärast Märt Maritsa saamist maavanemaks ja Rein Aidma lahkumist maavalitsusest. Omakorda Rein Aidma hilisem tagasitulek maavanemaks kasvatas lootusi, kuid mitte kauaks. Peatselt hakkas ka maavanem Aidma sokutama maavalitsuse poolt "sünnitatud last" vanadusest (ja võimalustest) väeti Alutaguse "Memento" (sisuliselt allakirjutanu pere) hoole alla, mis tal ka lõpuks õnnestus, sest Alutaguse "Mementole" olnuks hingeline kuritegu lasta hukkuda alustatud Leinapargil koos kommunismiohvrite mälestusega.

Ometi Leinapark on kasvanud ja kasvab "läbi raskuste tähtede poole" maakonnavalitsuse hülgamise kiuste, tänu mitmete ettevõtete juhtide ja omavalitsuste ning paljude-paljude heade inimeste rahalisele toetusele.

Kahel viimasel aastal on toetanud Leinapargi rajamist Eesti Valitsus Eesti

Mälestusmärgi-kellatorni avamine 14. juunil 1997 Kurjuse ohvrite leinapargis Purtse hiemäel.

Repressseeritute Abistamise Fondi kaudu Peep Varju eestvedamisel. Kõigil Leinapargi rajamise aastail on abivalmis olnud Lüganuse vallavolikogu ja –valitsus, olgu siis võimul Maarika Uudeküll ja Urve Takjas, Ilmar Kõök ja Indrek Saluvee või Evald Männik-saar ja Arno Rossman.

1991. aasta 14. juunil alguse saanud Leinapark on laienenud käesolevaks ajaks ca 0,8 ha-ni (maaeraldus üle 5 ha), kus kasvab 97 nimelist puud ja põõsast, sh. president Lennart Meri poolt kommunismiohvritele istutatud tamm; 1992. aasta Eesti Valitsuse tamm ning kõikide maakondade tammed. 1993. aastal kujundas allakirjutanu pere maapinnale Eesti Valukaardi (Eesti kaardi kontuur maapinnal läbimõõduga idast läände 15 m; M: 1m:25km), kus maakonnakeskustes tahvel kommunismiohvrite arvuga antud maakonnas. Kaitseliidu Lüganuse malevkonna kaitseliitlaste abil ning AS Viru Ranna vahetul toel püstitati Leinaparki 1997. a. juunis arhitekt Valve Pormeisteri kingitud projekti järgi 5 m kõrgune kellatornikujuline monument.

Leinapark on kujunenud üheks külastajaterohkemaks kohaks Ida-Virumaal, sest lisaks pargis nähtule avaneb hiemäelt imeilus panoraamvaade Ida-Virumaale: on näha merd, haritud põlde farmihoonetega ning loomuli-

kult tööstusasulaid kõrgete korstnate ja terrikoonikutega.

Alutaguse "Memento" teise suurema üritusena hakkas 1999. a. veebruarist ilmuma väikene "Mälestusteleht". Tõsi, 1999. a. veebruaris ilmunud "Mälestustelehte" oli allakirjutanu kokku pannud ühekordsena, arvestamata võimalust jätkata. Ometi tänu paljude erialade tunnustatud inimeste moraalsele toele, julgustusele ja vahetule kaasalöömisele on "Mälestusteleht" jõudnud tänaseks 37. numbrini. Olgu siin loetletud osa neist "tugedest": ajaloolased emer. prof. Herbert Lindmäe, Anne Nurgamaa, Tiit Noormets, Valdur Ohmann; TTÜ tehnika-teadlased, professorid Leevi Mölder ja Karl Öiger ning prof. Valdek Raiend Kanadas; Ly Leht mets USA-s, Kalju Tori Kanadas; Peep Varju Tallinnas; kirja- ja loodusmees Juhan Lepasaar Oonurmes ja Eha Ruuben Lemmakul; Veedi Penek Aseris ning paljud nimetamata jäänud.

Milline ka poleks olnud moraalne toetus "Mälestustelehele", sai selle ilmumine – nagu Leinapargi rajaminegi – võimalikuks tänu paljudele hea tahtega asutustele ja inimestele. Olgu mõlema ürituse suurimad rahalised toetajad siin ka üles loetud: a) asutustest, omavalitsustest Jõhvi (Aavo Keerme ja Tauno Võhmar); Mäetaguse (Jaan Surva ja Vello Kingsep), Maidla (Enno Vinni)

vallavalitsus ning K-Järve (Ain Kalm-aru) ja Kiviõli (Tiit Kuusmik) linnavalitsus; AS Eesti Põlevkivi (Väino Viilup) ja AS K-Järve Soojus (Enn Joost); Inglismaa (Eesti) Sõjaveteranide Koondis (Ferdinand Puurman), Leicesteri Eesti Maja, Eesti Kodu Bradfordis, Joh. Köpp'u nim Eesti Kapital Rootsis ning b) üksikisikuist: Laine ja Richard Säägi, Hella ja Gwyn Davies, Harry Ojassoon, Harry Raudsepp, Erast Endrikson ja Lembit Krustal Inglismaalt; Harald Nurk Rootsist; Valdek Raiend ja Udo Sillavere Kanadast; Ly Leht mets ja Eino Moks USA-st; Georg Ruut Austraaliast; Viktor Bartels LAV-st; Herbert Lindmäe, Leida ja Gracjan Olszak, Hilja Tartlan, Milvi Estam, Lorentine Kivistik, Juhan Lepasaar, Ilse Aidma, Landa Sakala, Tiit Noormets kolleegidega, Heino Prits ja mitmed teised Eestist.

Leinapargile on vajadusel jõu ja nõuga abiks olnud Endrik Küttis Toilast; Lüganuse v/valitsuse töötajad Arvo Valk ja Ants Kangro; Purtse tee-meister Rein Viin; Lüganuse kaitseliit-lased Aivar Raudsepp, Uno Illipe, Ants Nurk, Ants Uudeküll, Ülo Tuvikene jt ning loomulikult allakirjutanu pere 3 põlvkonda: abikaasa, tütar Krete ja lapselapsed Rein, Jaan, Jakob.

"Mälestusteleht" poleks ilmuda saanud kui tema toimetamisel poleks abiks olnud kirjakunstnik Viktor Roosipuu.

Olgu kõik eelloetud heatahte asutused ja inimesed, seoses Alutaguse "Memento" XX ja "Mälestustelehe" X aastapäevaga, veel kord tänatud toetuse ja abi eest!

Kahe suure ettevõtmise tõttu jäi paratamatult kesiseks muu organisatsiooniline tegevus. Kindlalt, igaaastaselt on toimunud üldkoosolek, mis liigse ametlikkuse "maandamiseks" on läbi viidud ikka kohvilaua taga. Rahvarohkeim oli "Memento" liikmete I koosviibimine 6.okt.1990 Voka lasteaia saalis, mille organiseeris entusiastlik Hilda Pelska. Sama kindlalt on igaaastaselt meenutatud küüditamiste kurbi tähtpäevi, millele pandi alus leinajumalateenistusega Jõhvi kirikus 14. juunil 1990 ning sellele järgnenud leinaküünalde süütamisega kiriku esisele paigutatud lamavale ristile.

Edasised leinapäeva üritused on toimunud kõik Purtse Leinapargis, mis viimastel aastatel (suvel) lõppesid ühise mälestustepiknikuga sealsel murul.

Alates 1994. aastast, s.o. pärast Eesti Vabadusvõitlejate Liidu loomist, osalesid mementolased Ida-Virumaa vabadusvõitlejate üritustel nii Tallinnas kui ka kogunemistel Sinimägedes, aga samuti muudel isamaalistel kokkusaamistel. Alutaguse "Memento" on vahetult osalenud Ida-Virumaal hukkunud metsavendade nimekirjade koostamisel ja nende nimede (188 nime) raiumisel graniiti Metsavendade memoriaalis 2001. aastal Virunurme metsas, samuti mitme senini tähistamata olnud kommunistide kuriteopaiga tähistamisel Alutaguse metsades.

Viimaste aastate suurimaks

Alutaguse Memento esindus Eesti Memento Liidu juubelikokkulekul Pilstveres 22.08.2009.

õnnestumiseks võib lugeda Alutaguse "Memento" initsiatiivil alustatud ja käesoleva aasta leinapäeval avatud leinamüüri Purtse leinapargis. Graniiti on raiutud 255 Aseri, Lügänu, Maidla ja Sonda valla ning Kiviõli ja Püssi linna (sisuliselt endise Lügänu kihelkonna) elaniku nime, kes mõrvati või hukkusid nõukogude vangilaagrites ja sundasumisel. Eelmise aasta mais viis meie esindus Alutaguse "Memento" nimelise mälestuskivi Pilstvere Kommunistiohvrite Memoriaali.

Nagu eelpool oli lugeda, osales Alutaguse "Memento" asutamiskoosolekul 31 inimest. Järgnevatel aastatel liikmete arv kasvas kuni 65-ni, kuid siis langes 50 piirimaile, kuhu see on ka pidama jäänud, nii nagu on praktiliselt pidama jäänud ka nimeline koosseis – oleme kõik ammused tuttavad. Nii oli 2008.a. lõpuks nimekirjas 54 liiget, kelle keskmine vanus 74(!) aastat. Loodan ja soovin väga, et meie liikmete arv niipea ei kahaneks vaatamata liikmete kõrgele vanusele, vastupidi – et keskmine vanus väheneks nooremate liitujate arvel.

Alutaguse Memento alalised abistajad – IKL Lügänu malevkonna liikmed – kommunistiohvrite leinamüüri avamisel 14. 06. 2009 Purtse hiiemäe leinapargis.

10 aastat "Mälestustelehte"

Peep Varju

Memento Tallinna Ühenduse liige

Veebruaris 1999, märtsiküüditamise kurva 50. aastapäeva eel ilmus Alutaguse "Memento" "Mälestusteleht" ülevaatega Ida-Virumaalt pärit genotsiidiohvritest. Valdade kaupa esilehel toodud täpne tabel andis kokku 1175 ohvrit 414-st perest.

Infoleht oli mõeldud ühekordsena, kuid leidis sedavõrd hea vastuvõtu ja hinnangu endistelt Siberi saatusekaaslastelt, et tuli jätkata. Ilmumas on 36. number. Nõukogude okupatsioonivõimude kuritegudest Virumaal on meie saatusekaaslastel kirjutanud hulgalisi mälestusi. Paljud neist on juba lahkunud meie seast, kuid tänu "Mälestustelehele" on see eesti rahva jaoks oluline informatsioon jäädvustatud. Väga täpselt hindas "Mälestustelehe" tähendust õigusteadlane emeriitprofessor Herbert Lindmäe, viie maakonna Suvesõja raamatute autor. Septembris 2001 kirjutas ta 10. "Mälestustelehe" numbris: Tahaksin kinnitada, et "Mälestusteleht" on tunnustustvääriv trükis, mille tähtsust ei suudeta praegu vahest ehk alati täielikult mõista. See väljaanne talletab ju tulevaste põlvete jaoks okupatsioonivõimude aegumatud kuriteod (praegu elab veel nende kuritegude tunnistajaid) ja on hindamatu allikas ajaloolastele....

2003. aastal ilmunud raamatu "Suvesõda Virumaal 1941" autor H. Lindmäe andis ise väga põhjaliku ülevaate virulaste vastupanuvõitlusest 1940/41 aastail. Ta sõitis koos Alutaguse "Memento" ja Kaitseliidu Alutaguse maleva liikmetega läbi paljud Virumaal toimunud lahingute paigad ja teised mälestusväärsed kohad, et saada töepärast materjali raamatu jaoks.

"Mälestustelehes" avaldatud materjalid on toonud selgust väga paljude inimeste tegeliku saatuse kohta. Vastukaaluks KGB dokumentides avaldatud desinformatsioonile ja otsesele valele on eesti rahva elav ühismälu töepäraselt fikseerinud okupantide kuriteod. "Mälestusteleht" on selle informatsiooni säilitamisega teinud tänuväärset tööd.

Saksamaal kümnendal ESTO-I

Aino Kiiver

Rakvere Memento

Kümnes ESTO toimus juunikuu viimasel nädalal Saksamaal Münsteri linnas. Osalejaid oli tuhande ringis, neist paarsada kodu-Eestist: koorid, tantsijad, orkester, külalised. Mementolasi oli teiste hulgas vähemalt kaks kindlasti. Väliseestlastest domineerisid vanema põlvkonna pagulased Saksamaalt ja Ameerikast. Kui esimestel ESTO-del käis 10 000 – 25 000 väliseestlast ja peaesmärgiks oli äratada tähelepanu ning nõuda Eestile vabadust, siis pärast iseseisvumist on eesmärgiks olnud rohkem kodu- ja väliseesti kultuuri tutvustamine, samuti on ESTO eri mandritel elavate sõprade kohtumiskoht.

Kena oli kuulata X ESTO patrooni, Eesti Vabariigi Saksamaa suursaadiku Mart Laanemäe avatseremoonial öeldud sõnu: “Nimelt näitab väljaspool Eestit elavate eestlaste oskus ülemaailmseid kokkutulekuid korraldada, kui tugeva pärandi nad on Eestist endaga kaasa toonud Eesti väga tugeva tsiviilühiskonna ehk kodanikuühiskonna kujul. Et tegu pole mitte välismaal omandatud, vaid Eestist kaasa toodud oskusega, peaks tõestust leidma kahes asjaolus. Esiteks on eestlaste kogukonnad suutnud väga erinevates maailmajaades ülemaailmseid päevi korraldada ja teiseks on Eestis ühiskondlikus korras korraldatud sarnase suurusega üritusi juba ammu, alustades esimesest laulupeost 140 aastat tagasi.”

ESTO-päevade programm oli tihe, mõned üritused ajaliselt kattuvad. Eredamalt on meelde jäänud avamispäeval toimunud pianisti Kristjan Randalu ja löökpillide meistri Bodek Janke džässkontsert, Bjorn Baggeri ja Gleb Simaki kitarrikontsert, professor Aadu Musta värvikas ettekanne rahvuskongressil, perekond Otsa ja puhkpillisümfooniakute mitmed esinemised, rongkäik läbi kesklinna, Toronto Eesti Rahvusteatri etendus ja loomulikult ekskursioon Hohenfelderi õlletehasesse. Suurt rõõmu valmistas kohtumine Setumaalt väljarännanute viienda põlvkonna esindajatega, kes nüüd elavad Krasnojarski kraisis. Nemad omakorda olid üllatunud, et said kokku ühe omasugusega kodu-Eestist.

Mainimist väärib dokumentaalfilmi “Peod täis pisa-raid” esilinastus – läbilõige kõikidest senistest ESTO-dest amatöörfilmide montaažina. Oli liigutav näha, kuidas ligi 25 000 väliseestlast piketeerisid ja nõudsid meile vabadust. Kohtumisel filmi autoriga õnnestus DVD osta – kel huvi, võtku ühendust.

Kindlasti väärib tähelepanu ka ÜEKN-i rahvuskongress. Ettekandjad olid kodueestlased: prof. Aadu Must selgitas meeleolukalt eestlaste olukorda Siberis, Aigi Rahitamm rääkis 1949. aasta suurküüditamisest Baltimaades, Peep Pillak tutvustas Eesti kultuurivarasid väljaspool Eestit, Jüri Estam kirjeldas Nord Streami ohte.

Pärast ettekandeid avati vaba mikrofon. Kasutasin võimalust ja võtsin sõna – temaatika oli tuttav. Oli hea tunne oma sõnumit edasi anda. Ja meeldiv, et seejärel oli vestelda

Kümnendal ESTO-I osalejad kogunevad – rongkäik on kohe algamas.

Krasnojarski kraist tulnud setode järeltulijad koos Aino Kiiveriga.

Fotod: Aino Kiiveri erakogust

soovijaid ja intervjuu küsijaid küllaga. Kohtusime hiljem laulu- ja tantsupeol, kuid mõned tulid ka 11. juulil Rakvere Memento korraldatud represseeritute kokkutulekule Rakverre.

Suhtlemine kõikjalt ilmaotsast tulnud kaasmaalaste vahel oli sõbralik ja soe – kus eesti keel kostis, seal tekkis kohe väike vestlusring.

ESTO-I käimine täitis seatud eesmärgi – sõlmida täiendavaid kontakte, tutvustada oma ühingute tegemisi. Kinnistus arusaam, et Eesti on suurem, kui esialgu paistab, Eesti on kõikjal, kus eestlasi oma teatud-tuntud heade külgedega ja koos vigadega, mis ka armsaks saanud. Loodetavasti kestavad ESTO-d edasi, prioriteedid on muutunud, kuid tra-

Jõulurahu

Olid ajad, kui kirik kuulutas välja jõulurahu ning lahingud seiskusid ja relvad vaikusid. Hoolimata vaenust mõistis inimene Jumala rahusõnumit Jeesuses Kristuses piisavalt ning inimene pidi jõuluks rahu saama. Juba enne Kristustki seiskusid sõjad olümpiamängude ajaks. Eelmise aasta 8. augustit, Pekingi olümpiamängude alguspäeva, me mäletame kõik seoses sündmustega Gruusias.

Rahu sünnib õiglusest, ütleb Piibel. Õiglus on aga inimeste vaheline kokkulepe, ühesugune arusaam mineviku sündmustest ning kahepoolne vastutus tekkinud olukorra ees. Me teame, kui palju on aga neid, kes ei mõista või ei taha tunnustada Ida-Euroopa rahvaste ajalookäsitlust 20. sajandi suurriikide ambitsioonidest ja nende tulemitest. Kui me nuriseme rahu puudumise üle maailmas, siis tasub mõelda selle üle, kui palju on meil erinevate osapoolte õiglast vastutust ajaloosündmuste ees.

Memento Liit on 20-aastase aktiivse tegutsemisega püüdnud esil hoida meie rahva saatust II maailmasõja keeristes. Piliistvere kogudus on tänulik ja rõõmus, et oleme nende aastakümnete jooksul saanud olla algatajaks, partneriks ja kaasaaitajaks. Meie pühendumus tegutseda saab jõu seest rahust, mille allikas on Jumal. Rahu, millest kõnelesin eelpool, saab alguse ju inimese ja tema Looja elavast suhtest, milles me tunnetame tõde ja mõistame oma ekslikkust. See on alandlikkuse allikas, kus üksi ei saa näidata enam teise süü peale, vaid kõik peavad tunnustama oma ekslikkust ja võtma vastutuse.

Soovin, et jõulurahu kasvaks meie sees elava suhte kaudu Jumalaga ning väljenduks inimsuhetes meie ümber. Samuti loodan, et meie Loojaga koos taastuks alandlik maailmatunnetus inimestes, siis on meil lootust ja jõulurahu pole vaid sõnakõlks. Julgust ja rahu meile kõigile heas töös tõe kaitsel.

Jõulurahu meie Issandas.

Hermann Kalmus
Piliistvere hingekarjane

TOIMETAJA VEERG

REIN PURJE

Memento Teataja toimetaja

Kallis Memento rahvas!

Võttis aega, mis võttis, aga jõudsime siiski selle aasta teise ajaleheni. Kuigi plaanis oli leht kvartalis nagu varem. Pole parata, ajad on sellised. Tuleb vabandada, et mitu asjalikku kaastööd avaldamata jäi.

Mööduv aasta on majandusoludele vaatamata olnud tähistamiste, avalike ürituste aasta, seda ka meile – tähistasime märtsiküüditamise 60. ja Memento moodustamise 20. aastapäeva, tulime kokku kõigil traditsioonilistel puhkudel ja hulgaliselt nagu muidu. Riigikantselei ja Presidendi kantselei on nüüd Tallinna ürituste korraldusmured enda peale võtnud ja seda väga meeldival teinud. Kõik on toimunud “kõige kõrgemal tasemel”, 25. märtsil oli Okupatsioonide muuseumis avakõnelejaks Vabariigi President, 14. juunil Linda kuju juures Riigikogu esimees, auväärseid sõnavõtjaid jagus mõlemal puhul. Kuid 22. augustil Piliistvere okupatsiooniohvrte memoriaali juures toimunud mälestuskogunemisele ja Memento 20. aastapäeva tähistamisele ei saanud kahjuks ükski ministeerium vaatamata kutsetele oma esindajat. Niiõeld Toompea poolt kõneles ligi viiesaja kokkutulnu ees ainsana Riigikogu sotsiaalkomisjoni esimees Urmas Reinsalu.

Mööduv aasta on toonud häid uudiseid. 23. august on nüüd pühade ja tähtpäevade seaduse muutmise läbi saanud kommunismi ja natsismi ohvrte mälestuspäevaks. Seega täitis Eesti Memento Liidu korduvalt väljendatud soov, et muudatuse eelnõus kasutatud sõnastus “stalinismi ja natsismi” asendataks tegelikkusele vastavate terminitega.

14. oktoobril kutsuti pärast pikka pausi taas kokku pika nimega moodustis -- poliitilistel põhjustel represseeritud inimeste sotsiaalsete tagatiste küsimuse läbitöötamiseks moodustatud komisjon, kuhu kuulusid: Endiste Poliitvangide Looe-Eesti Ühingu esimees Heiki Ahonen, Saida Ausing rahandusministeeriumist, Toomas Hiio Inimsusevastaste Kuritegude Uurimise Eesti Sihtasutusest, Eesti Vabadusvõitlejate Liidu juhatuse esimees Gunnar Laev, Riho Rahuoja sotsiaalministeeriumist, Urmas Reinsalu ja Paul-Erik Rummo Riigikogust ning Enn Tarto, Rein Purje ja Leo Õispuu Mementost. Mulle tundub, et nüüdse rahvastikuminiistri S.-V. Kiisleri juhtimisel hakkab see Siseministeeriumi haldusallas kuuluv komisjon osakonnajuhataja Ilmo Au eestvedamisel lõpuks oma eesmärgi täitma, ligi kolmeteistkümne tuhande ametlikult represseeritute tunnistatu heaolu eest tegutsema (nii palju meid veel on, avaldangi lehes Pensioniametit saadud andmed, et innustada isamaalisi omavalitsusjuhte tähtpäevi tähistama, mälestusmäärke püstitama, aga ka küüditatute maamaksu, sõidu vm soodustusi korraldama).

Memento Liit esitas juba 2008. aastal komisjonis lahendamiseks 9 konkreetset küsimust. Represseeritute pensionaadi probleem on koos meie ettepanekutega riigivõimu kõrgemal tasandil türelnud juba 1991. aastast. Et asi vajab lahendamist, seda on tunnistanud ka praegune valitsuskolitsioon oma Eesti Memento Liiduga sõlmitud koostöölepetes. Minu arvates oleks lubadustest kaugemale jõudmiseks vaja alustuseks moodustada kas sotsiaal- või siseministeeriumi juurde vastav sihtasutus. Lisaks riigi ning turvalist vanaduskodu ja mõttekaaslastega suhtlemist vajajate endi panusele oleks siis võimalik taotleda toetust ka Euroopa fondidest. Mujal loodi selliseid riigi osalusega pensionaatkodusid juba kohe pärast sõda. Ja ehk leidub veel teisigi aitaajaid. Panid ju paljud Vabadus-samba puhul öla alla, omad toetajad on olnud Eesti Ema mälestussambal – kuigi siia oodatakse veel abi, ärgem seda saabuvas jõuluhelduses unustagem.

Ja jõulusoovidega lõpetangi – olgu meil kõigil aega, sooja sõna, märkamist ja meelespidamist ligimeste tarvis, olgu meil kõigil neid, kes meile samaga vastavad!

Jõudu, tervist, jõulurõõmu ja jõulurahu, kallid kaasteelised!

„Kurjategija-rahvastest“ ja Kremlist

Marju Toom

Tänavu on hakanud Eestisse jõudma venekeelseid raamatuid, mille sisuks on seletada Vene Föderatsiooni uut ajalookontseptsiooni sellistel põhimõtetel:

- Nõukogude Liidu kokkuvarisemine on 20. sajandi suurim geopoliitiline katastroof
- kõik, mida N. Liit tegi, oli tehtud hästi ja õigesti
- kõik repressioonid N. Liidus olid õiguspärased ja vajalikud, sest osa rahvaid (ja mõned inimesed teistestki rahvustest – äravalitud, n.ö. ingel-rahvustest) olid ja on jätkuvalt lihtsalt kuritegelikud ja seetõttu tulebki neid karistada, nad kuuluvadki... hävitamisele
- Stalini taassünd

Vaatleme alljärgnevalt mõnda sellist raamatut: I. Igor Põhhalov, „Mille eest Stalin rahvaid deporteeris?“ Alapealkiri: „Kas Stalini küüditamised on kuritegelik seadusetus või õiguspärane karistus?“ Sari: „Stalini renessanss“, Moskva, kirjastus „Jauza-Press“, 2008 Raamatu impressumist on lugeda: Suure Isamaasõja üheks dramaatiliseimaks episoodiks on vaenlasega koostööd teinud rahvaste küüditamine nende põliselt elualadelt. Üldse repressseeriti ca 2 miljonit inimest: Krimmi tatarlasi, mesheti-türklasti, tšetšeenide, inguššide, karatšaiside, balkaare, sakslasi (n.ö. Volga sakslasi) ja baltlasi (vene kõnepruugis: pribalte).

(Vahemärkus: Üks varasem autor, M. Edijev – oma teoses „NSVL-i deporteeritud rahvaste demograafilised kaotused“ (Stavropoli Riikliku Agraarinstituudi kirjastus „AGRUS“) – luges sihtkohta jõudnud deporteeritute koguarvuks (ilma baltlasteta) ca 6 miljonit inimest ning kaoks ešelonide koostamisel ja teel – ca 1 miljon inimest.)

Pool Põhhalovi raamatust on pühendatud tõestamisele, et pea ajaloo algusaegadest alates – 1223. aastal, kui Krimmis olnud rüütside Tmutarakani vürstiriiki ründasid mongolid ja muutisid Krimmi oma ulussiks ning Kuldhordi lagunemisel Krimmi Khaaniriigiks – ja kuni tänapäevani

on Krimmi tatarlased rahvana russofoobsed, reetlikud, kuritegelikud, röövlid, bandiidid, igal võimalusel relva järele haaravad terroristid, kes on kõik nendele kohaldatud repressioonid ja karistused kuhjaga ära teeninud. Teine pool raamatust tõestab sama väidet teiste ülesloetud kurjategija-rahvaste suhtes. Paaril leheküljel raamatu lõpus antakse ülevaade 1940. aastast Baltikumis. Veerand lehekülge on pühendatud sündmustele Narva all ning Sinimägedes (mägesid küll nimetamata). Eesti kaasaeg kajastub episoodides – Alfons Rebase ümbermatmine ja Pärnusse paariks päevaks püstitatud mälestusmärk. Viimase sündmusega seoses mainitakse Ants Tederit kui algatajat.

(Vahemärkus: Ants Teder – rindevõitleja Eesti Leegionis ja sõja lõpul Pitka-poiis. 20.05.1946 mõisteti tribunali poolt surma, kordustribunal andis 10+5. Oli Võrkuta vangilaagris 1946 – 1954.) Ülesloetud sündmused kokku ongi autori poolt kvalifitseeritud Eesti ja eestlaste surmapatuks. Viimase peatüki tõdemus: Stalin oli omal ajal nende kurjategija-rahvaste suhtes liiga leebe, liiga hea...

2. Rudolf Balandin, „Surma polügoonid?“ Alapealkiri: „Tehtud NSVL-is“ Sari: „Nõukogude epohhi saladused“, Moskva, kirjastus „Vetše“, 2008

Raamatu impressumist on lugeda: Raamat näitab, millised tagajärjed on totaalsel uudismaade ülesharimisel, maisi külvikorda juurutamisel, põllumajanduse arutul kemiseerimisel, Semipalatinski polügooni tuumakatsetustel ja Tšernobõli õnnetusel kogu maa ökoloogilisele olukorrale... Tegelikult aga on see raamat kirjutatud tõendamaks, et kogu 1990. aastatel nendel teemadel kirjutatu – ökoloogilised hirmu- ja õudusjutud – on lihtsalt poliitökoloogia, mis on väga võimas relv ideoloogilises sõjas. Samuti tõdetakse, et ökoloogiline ja tervishoiu olukord praeguses Vene Föderatsioonis on kehvapoolne, kuid

kogu süü sellise olukorra eest lasub Boriss Jeltsini valitsemisajal.

3. Mihhail Jurjev, „Kolmas Impeerium“ Alapealkiri: „Venemaa sellisena, nagu ta peaks olema“. Peterburi ja Moskva, kirjastus „LIMBUS PRESS“, 2007

Raamatu impressumist on lugeda: Kolmas maailmasõda on möödapääsmatu, sest XX sajand pärandas käesolevale sajandile poliitilised ja sõjalisel umbsõlmed pea kõikidel kontinentidel. Kui ükskord rahu tehakse (2053), on maailm jagatud viie üliiriigi vahel (raamatu sisekaanel on olukorda kirjeldav maailmajagude kaart):

1. Kolmas Vene Impeerium: praegune Venemaa, Euroopa, Kasahstan, Türgi, kogu Taga-Kaukaasia, Iisrael ning Island koos Gröönimaaga, lõik Antarktist(?).

2. Islami Kalifaat: kogu Aafrika, Lähis-Ida, Araabia maad, Kesk-Aasia, Indoneesia, lõik Antarktistest.

3. Taevane Suur-Hiina: praegune Hiina, Malaisia, pool Jaava saart, Austraalia, Tasmaania, Uus-Meremaa, lõik Antarktistest.

4. India Konföderatsioon: praegune India, Birma, veel mõned riigid regioonis, milliseid Hiina endale ei soovinud, lõik Antarktistest.

5. Ameerika Föderatsioon: Põhja-, Kesk- ja Lõuna-Ameerika, lõik Antarktistest.

Sedasorti raamatud näitavad, et Kreml muudab Venemaad... Aga milliseks? Kas endiseks tagasi? Kas suuremaks ja vägevamaks? Ja kas meie oleme nendeks muutusteks valmis?...

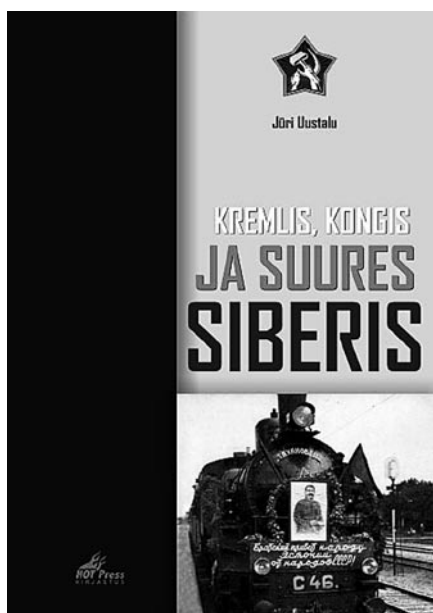
Ilmus Jüri Uustalu mälestusteraamat

Tartus tegutsev Hotpress Kirjastus on välja andnud järjekordse Eesti-maa minevikku puudutava trükise – Jüri Uustalu mälestusteraamatu „Kremlis, kongis ja suures Siberis“.

Jüri Uustalu (s. 1889) nimi peaks olema eriti Läänemaa vanema põlvkonna inimestele hästi tuntud. Ta oli Kullamaa haridusseltsi sekretär, avaliku raamatukogu juhataja, haridusseltsi näiteringi juht, laulupidude initsiaator ja koorijuht ning õpetajate ühingu kandetala. 1929 võttis Jüri Uustalu Eesti 10-liikmelise delegatsiooni koosseisus osa ülemaailmsest õpetajate kongressist Berliinis, oli Eesti Õpetajate Liidu juhatuse liige, osales aktiivselt pedagoogilises ajakirjanduses ning Johannes Käsi kooliuuenduslikus liikumises.

1940. aasta sündmused lõpetasid Kullamaa koolmeistri paikse eluviisi. Julma järjekindlusega hävitati Eesti Vabariigi juhtkond ja asendati nõukogude omaga. Nii sattus uue süsteemi vaatevälja ka teenekas koolimees ja kultuuritegelane Jüri Uustalu, keda püüti näidata igati oma mehe-
na. Ta valiti Riigikogusse ja temast pidi saama niiditõmbajate kavatsust mööda poliitiline sõot, mis näitaks nõukogude korra õiglust, humanis-
tust ja rahvalikkust.

Mälestusväärsel 1940. aasta suvel siirdus Tallinnast Moskvasse valitud seltskond kommunismimeelseid tegelasi. Et paluda Stalinilt Eesti vastuvõtmist vennasrahvaste sõbralikku perre – nii seda käiku toona nimetati.

Selle delegatsiooni koosseisu sattus ka Jüri Uustalu. Kuid paraku ei suutnud lugupeetud koolmeister sovjetliku nomenklatuuriga kuigi kaua ühte jalga käia ja tema nii paljutöötavalt alanud poliitiline karjäär lõppes peagi trellide taga.

Vahetu tunnistajana toob Jüri Uustalu oma mälestusteraamatus ära palju põnevaid üksikasju kuulsal Moskva reisil juhtunust, kirjeldab enda sattumist süsteemi hammasrattaste vahele ning võitlust ellujäämise nimel Siberi vangilaagris.

Hotpress Kirjastus avaldab meeldiva koostöö eest tänu Lihula Muuseumile ning ajaloolasele Mati Mandelile, kelle kaasabil Jüri Uustalu mälestused raamatuks said.

Kalju Jalakas 1928–2009

7. oktoobril lahkus meie hulgast Kalju Jalakas, teenekas põllumees, väsimatu koduloo uurija, Memento Harjumaa Ühenduse ja Eesti Vabadusvõitlejate Tallinna Ühenduse liige. Tänu temale on meil raamat tema venna, ühe Memento eestvedajaist Heino Jalaka elust, viimse hetkeni valmistas ta ette oma järgmist raamatut. Kalju Jalakas oli ka meie Teataja kaasautor, tema viimasena laekunud kaastöö ootab veel avaldamist.

Pühitseti Vabadusristi kavaleride hauakive

Lääne-Virumaal Haljala kalmistul toimus 24. juunil 2009 koguduse surnuaiapäeval Vabadusristi kavaleride Voldemar Pilli, Friedrich Roman Kasepalu ja Joosep Leinsküllil hauakivide pühitsemine. Jumalateenistuse pidas õpetaja Margit Nirgi. Seejärel esinesid Eesti Memento Liidu esimees Enn Tarto ja Haljala vallavanem Jüri Sikkut ning ajaloolane Jaak Pihlak. Kohal oli Kaitseliidu auvalve.

Võsul avati mälestusmärk kommunismiohvritele

14. juunil avati ja pühitseti Võsu Rannaklubi pargis mälestuskivi, millele asetatud plaat kirjaga „Kommunismiohvritele, kelle mõtted, armastus ja igatsus jäid...“ viitab kõigile kommunismi kuritegude ohvritele, kust nad ka ei oleks. Kadrina koguduse õpetaja sõnul tehti Võsul ajalugu: „See kivi oma sõnumiga on esimesi omataolisi.“

Juuniküüditamisega viidi Võsult viis meest, kolm naist ja seitse last, märtsiküüditamisega viis meest, viisteist naist ja kuusteist last, 1944-45 arreteeriti 25 inimest. See kivi on mälestusmärk neile, kuid mitte üksnes neile. Kommunismiohvid olid kõik, kelle inimõigusi rikuti ka järgnevail okupatsiooni aastail, mõtlevad selle mälestuskivi rajajad ning tänavad Viuhla vallavanemat Madis Praksi ja rohkeid annetajaid kaasa aitamise eest.

2009 veel ilmunud raamatuid

Kommunistlike režiimide kuritegudest. Õppematerjal. Koostanud Meelis Maripuu, Mare Oja. Eesti Mälu Instituut, 2009. 178 lk.

Jaan Roos. **Läbi punase öö V**, 1953. ja 1954. aasta päevik. Eesti Kirjanduse Selts, 2009. 391 lk.

Ilmar Nurme. **Armutu Siber**. 1941. aastal Siberisse küüditatu mälestused. Hotpress, 2009. 192 lk.

Jelena Zubkova. **Baltimaad ja Kreml 1940-1953**. Tõlkinud Margus Leemets, teaduslik toimetaja ja järelsõna: Tõnu Tannberg, Varrak 2009, 312 lk.

Aleksandr Djukov. **Deporteerimised Eestis**. Kuidas see toimus tegelikult. Nõukogude võimu repressioonidest Eestis 1940-1953. Tallinn, 2009. 205 lk.

Foto: Hans Sissase erakogust

Eesti Ema monumendi heaks avati annetusliin

Eesti Ema monumendi idee autor ja teokstegemise eestvedaja, Võrumaa Memento esimees Hans Sissas on kavandanud monumendi avamise 2010. aasta 8. maile.

Et see teoks saaks, avati Eesti Ema monumendi rajamise annetusliin. Telefoninumbri 900 5522 helistades annetab inimene 50 krooni.

Nagu enne, võib ka nüüd monumendi valmimist toetada pangaülekandega. Arveldusarved on: SEB pank 10220035996014, Swedbank 2210256773851, tunnuslause: Võrumaa Ühendus Memento Ema kuju.

Käesoleva aasta maikuus käis kuju valmimist vaatamas Vabariigi President Toomas Hendrik Ilves koos abikaasa ja tütreaga. Fotol on ka skulptorid Ilme ja Riho Kuld ning vasakul Hans Sissas.

Aidakem kaasa!

Eesti Memento Liidu ruumid on uues kohas

Meie aadress on nüüd Endla 4, Tallinn 10123.

Sisse pääseb mitte peauksest, vaid maja esikülje väiksemast uksest (pärast bussipeatust).

Asume IV korrusel.

Vastuvõtuaegadel töötab telefon 626 3200, R. Purje vastab ikka telefonil 5132480.

Meiliaadressid on endiselt liit@memento.ee ja rein.purje@memento.ee

ÕNNITLEME!

HARJUMAA MEMENTO ÜHENDUS

85
Iris Kuura
Ilmar Leitmäe
80
Arnold Laantee
70
Viive-Mai Kokka
65
Juhan-Reinhold Povel

MEMENTO TALLINNA ÜHENDUS

95
Leo Ginovker
90
Otto Peters
Vilipp Pärissoo
85
Uno Kivisild
Ethel-Kai Mutli
80
Salme Loorand
Asta Vaiksalu
Hedi Liit
Lembit Liivak
Elmar Miks
Helve Laul
Anton Must
Li Illaru
Asta Loorents
Heli Susi
Udo Otsa
Eda Laiand
Ülo Kess
Valentina Leonova
75

Heljo Tatsi
Hillar Nuude
Linda Sein
Leikki-Maret Kuskov
70
Malle Järvik
Milvi Tamm-Damm
Maia Vaagiströn
Priit Lehtmets

65
Asta Tikerpää
60
Maie Kepp

MEMENTO RAKVERE ÜHING

85
Heli-Laine Sinijärvi
Virve Luhavälja
80
Ilmar Nurm
75
Ainu Kuldner
Melanie-Koidu Saluste
Vello Neeme
Linda Kaljula
Hellen Allik
70
Urve Sepman
Riho Soom
Heino Kitt

PÄRNU MEMENTO

75
Hilja Kask

VILJANDI MEMENTO ÜHENDUS

90
Johannes Pihl
85
Moja Konno
Heino Ardma
Laine Tamm
80
Arnold Sula
65
Lea Saareoks

TÖÖPATALJONLASTE ÜHING

90
Karl Metsaots
Roobert Lätt
85
Leonhard Pruus
80
Vello Taremaa

22. augustil Pilistveres

Pilistveres said taas kokku inimesed, keda seob ühine noorus või lapsepõlv laia Venemaa väljasaatmispaikades siin- ja sealpool Uuralit, ühine vangla- leib kinnipidamiskohtades.

Need grupipildid, mida tänavu tehti kohtade kaupa, kus tollal koos oldi, kõnelevad sellest, et vaatamata kõigele, mis seal tuli üle elada, ja ka sellele, mis pärast tagasitulekut siin ees ootas, on meie seas siiani palju sirgeselgseid. Me mäletame, mälestame – ja elame veel!

Fotod: Tartu Memento fotokogust

*Rahulikku
jõuluaega!*

*Meeleolukat
aastavahetust!*

*Tervist, õnne
ja taaskohtumisi
uuel aastal!*

Eesti Memento Liit